

ATATÜRK, CUMHURİYET VE TÜRK MÜZİĞİ

YAVUZ ŞEN*

Tarihe sığmayan bir şahsiyetin, Atatürk'ün kaybolmuş bir vatani bulma yolunda çaba sarfettiği bir sırada; ulusal müziğe yön verme bakımından giriştiği devrim atılımlarını, bu konudaki görüşlerini, direktiflerini gerçek anlamıyla kavramak ve son altmış yılda yapabildiklerimizi ve yapamadıklarımızı saptamak, bizim için bir amaç olmalıdır.

Atatürk'ün güzel sanatlarda, müzik konularındaki görüşlerini kavrayabilmek için, onun sadece bu konudaki direktiflerini, atılımlarını değil, Türkiye'nin doğması, kalkınması ve çağdaş uygar dünyada şerefli yerini alması için hayatı boyunca söylediklerini ve yaptıklarını bir bütün olarak yorumlamak gerekir. Ancak bu yöntemle ulusal müzik devrimi hakkında sahip olduğu felsefesine dayalı değişimlerin gerçek anlamı aydınlığa kavuşmuş olur.

Atatürk bir yandan bir devlet kurarken, öbür yandan müzik envanter devrimini başlatmak için sekiz yıl süreli bir hazırlık dönemi yaşamıştır.

Bütünyle bir kültür devrimi içinde ulusal müziğimizin oluşturulması yollarını aramıştır.

Nasıl bir arayış içine girmiştir?

1- Enteresan bulduğu satırların altlarını çizerek, yerli ve yabancı kaynakları incelemiştir. Ziya Gökalp'm eserlerini devamlı surette okumuş ve etkilenmiştir.

2- Yurt dışında müzik eğitimlerini tamamlayarak dönen gençlerle tanışmış ve bunlara akşam yemeklerinde yer vermiştir. Akşam yemekleri, zaman zaman bir müzik akademisine dönüşürdü. Batıdan getirilen müzik kültürünün neler olduğunu ayrıntılarına kadar öğrenmek isterdi.

3- Yerli ve yabancı kişilerle görüşmeye, tartışmaya, danışmaya önem verirdi.¹

---

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü.

¹ A. Naci Önöz, "Cumhuriyet Döneminde Müzik Yönüyle Atatürk", *1. Ulusal Müzik Bilimleri Sempozyumu Bildirileri*, 7-9 Mayıs 1984, İzmir, s. 205-206.

Zaman zaman da müzik ile ilgili bazı açıklamalar yapardı.

Örneğin; "Şarkın yegâne anlayamadığımız bir fenni varsa, o da onun musikisidir" diyen Alman gazeteciye, "Bizim hakikî musikimiz, Anadolu halkında işitilebilir" diye karşılık vermiştir.²

Atatürk müzik sanatında ilgililerden edindiği fikirlerle yetinmemiş, konuyu araştırmış, geliştirmiş, oluşturmuş ve müzik kültürü devrimi için gerekli bilgilere sahip olmuştur.

Müzik kültürü devrimi hazırlık döneminin son yılında 29 Ekim 1933 Cumhuriyet'in onuncu yıl nutkunda güzel sanatlara verdiği önemi şöyle açıklıyordu: Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemediyen ve her türlü vasıta tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür.

Uygarlık yolunda başarı, yenilikleri kavrayıp uygulamaya, yenileşmeye bağlıdır, diyerek hemen hemen her söylevinde uygarlık (medeniyet) kavramına yer vermiştir. Ulu önder, çağdaş uygarlığın anlamsal öğelerinin Türk toplumunda yerleşmesi için çaba göstermiş, Atalar yadigârı "anlamsal" (manevî) kültürü maddî kültürden ayırmadan yüceltmek, çağdaşlaştırmak ve son aşamada ondan da üstün kılmak istemiştir.

Cumhuriyetin yeni kültür ürünlerini topluma ulaştırmak, yaygınlaştırmak, benimsetmek için, o günün tek sözlü iletişim aracı olan radyodan da yararlanılmış, diğer kültür programlarının yanında yeniden düzenlenmiş tek sesli müziklerin yayın saatleri azaltılmış, çok sesli müzik programlarının yayın saatleri artırılmıştır.³

Atatürk, 1934 yılında TBMM'ni açış konuşmasında şunları söylemiştir:

"Arkadaşlar, güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır, ancak bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir".

² *Müzik Ansiklopedisi*, 1. Cilt, Ankara 1992, s. 115.

³ Ali Seçim Pak, "Atatürkçü Çağdaşlaşma Açısından TRT'nin Televizyon Müzik Yayın Politikasının İncelenmesi", *1. Müzik Kongresi Bildirileri*, Ankara 14-18 Haziran 1988, s. 367-368.

Atatürk'ün müzik kültürü devrimi hakkındaki direktiflerinden sonra harekete geçilmiş ve bir müzik kurultayı toplanmıştır. Zamanın Millî Eğitim Bakanının daveti üzerine toplanan kurultayda ihtisas komisyonu şu kişilerden oluşturulmuştur;

- Ahmet Adnan Saygun
- Cevat Memduh Altar
- Ferit Alnar
- Halil Bedii Yönetken
- Ulvi Cemal Erkin
- Necil Kâzım Akses
- Ekrem Zeki Ün
- Viyolonist Cezmi
- Cemal Reşit Rey

İhtisas komisyonunun aldığı ilk kararları üç maddede özetleyebiliriz:

- 1- Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü kurulması,
- 2- Devlet Musiki ve Tiyatro Akademisi'nin kurulması,
- 3- Musiki Muallim Mektebi'nde musiki pedagojisi şubesinin açılması.

Her nedense üçüncü maddedeki karar uygulamaya sokulmamış, bu nedenle ülkemizde altmış yıldan beri pedagog yokluğu çekilmektedir. Alınan kararların uygulanması için harekete geçildi.

1935 Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası (CSO) kuruldu. 1936 Musiki Muallim Mektebi, devlet konservatuarına dönüştürüldü. 1939'da müzik öğretmeni yetiştirme işini Gazi Eğitim Enstitüsü yüklendi. 1949'da Devlet Opera ve Balesi kuruldu. Daha sonraki yıllarda ve günümüze değin müzik eğitimcisi ve sanatçı yetiştiren yüksek öğretim kurumları artırılmıştır.

Atatürk'ün sanata ve sanatkâra karşı büyük sevgisini gösteren sözlerinden bir kaçını şöyle sıralayabiliriz.

"Efendiler! Hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz, hattâ reisi-cumhur olabilirsiniz, fakat sanatkâr olamazsınız hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim..."

"Sanatkâr toplum içinde, uzun çaba ve çalışmalar vermekte, alnında ışıklı sevinci ilk hisseden insandır."

"Bir millet sanattan ve sanatkârdan yoksunsa, tam bir hayata mâlik olmaz" vb.

Atatürk bu konudaki çeşitli konuşmalarında, hep Türk milletinin ve dolayısıyla Türk sanatının, milletin hayatındaki önemine işaret etmiş, Türk sanatının ileri hamlelerle, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşması gerektiğini vurgulamıştır.

Atatürk'ün musikiye bu kadar vâkıf olup, şarkılarımızı da kendi pek güzel okurdu.

Örneğin;

- Rast makamından:
- (Hâbgâh-ı yâre girdim arz için ahvâlimi)
- Uşşak makamından:
- (Câna râkibi handân edersin)
- Nihavent makamından:
- (Dil seni sevmeyeni sevmede lezzet mi olur)
- Şederaban makamından:
- (Bâde-i vuslat içilsin kâse-i fağfûrdan)
- Hicaz makamında:

(Pencere açıldı bilal oğlan) ve diğer sevdiği şarkı ve türküleri kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan pek güzel okurdu ve bu makamlardan sesiyle taksimler yapardı.⁴

Dinlemekten hoşlandığı şarkı, gazel ve türküleri merhum Nezyen Burhanettin Ökte şöyle sıralamıştır:

- Rast Makamından (Şarkılardan);
- 1- Nihansın dideden ey mest-i nâzum
Bana sensiz cihanda can ne lâzım
Muhabbet edelim uyku ne lâzım
Bana sensiz cihanda can ne lâzım

⁴ Şadi Yaver Ataman, "Atatürk ve Türk Musikisi", *Atatürk'ün Musikiciliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 63.

- 2- Cânâ rakibi handân edersin
Ben bi vefâi giryân edersin
Bigânelerle ünsiyet etme
Bana cihâmı zindân edersin
Eviç Makamında (Türkü);
- 3- Şâhâne gözler Şâhâne
Hüsnüne yoktur bahâne
Süleyman olsam cihâne
Gönül eylemez asla
Nihavent Makamında;
- 4- Dil seni sevmeyeni sevmeye lezzet mi olur
Olsa da böyle muhabbetde hakikat mi olur
Aldatup sevmeyini can vererek sevmemeli
Aklını başına al herkes için olma beli
Yek cihet olmaz ise dil'de hakikat mi olur vb.*

Atatürk devrimlerinin amacı Türk toplumunu her konuda çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır.

Uygarlık ise; insan zekâsı ve kabiliyetinin ortaya koyduğu eserlerin toplamından ibarettir. Dünya uygarlık düzeyine ulaşmak aynı düzeyde eserler yaratmak, ortaya koymak ve tüm dünyaya kabul ettirmekte mümkündür.

Büyük Atatürk "En zor devrim. Müzik devrimidir. Bir milletin yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir" derken bu güçlüğe ve bu konunun önemine işaret etmiştir. Bütün ulusun ruhen yetiştirilmesi ve yükseltilmesi demek olan bu konunun güçlüğü bugün bir kere daha anlaşılmiş bulunmaktadır.⁵

Başöğretmen Atatürk, müzik kültürü devrimi kısa süreye sığmayan, ulusun bireylerinin duyuş ve deyişlerinin kulak yoluyla, kuşaktan kuşağa aktarılması gerektiğinin bilinci içindeydi.

Yarım asır sonra varılmasını istediği yeri bugünkü görünümünden daha ileri bir seviyeye getirmek için çalışmalarımızı hızlandırmak ve engelleri aşarak onun huzuruna gönül rahatlığıyla çıkabilmenin tek yolu budur.

* Sadi Yaver Ataman, "Atatürk ve Türk Musikisi", *Atatürk'ün Dinlemekten Hoşlandığı Şarkılar*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1991, s. 66-70.

⁵ Filiz Kamacıoğlu, "Atatürk Devrimleri ve Müzik Eğitimi" *1. Ulusal Müzik Bil. Sempozyumu Bildirileri*, 7-9 Mayıs 1984, İzmir, s. 185-186.

